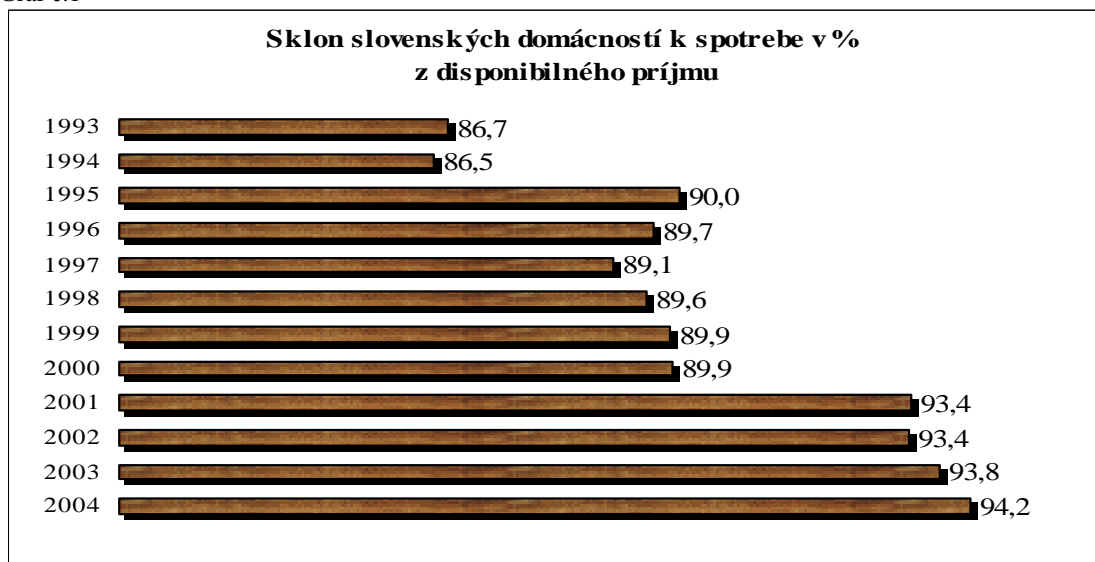

Medzinárodná komparácia sklonu k spotrebe v sektore domácností

Všeobecným trendom vo svete v posledných dvoch desaťročiach bol permanentný rast preferencií spotreby, a to aj v krajinách s tradíciou vysokej miery sporivosti, napríklad v Japonsku. Preferenciu spotreby pred úsporami možno odmerať sklonom k spotrebe, ktorý vyjadruje, akú časť príjmov, ktoré domácnosti dostanú k dispozícii v bežnom roku, minú na nákupy spotrebných tovarov a služieb; reziduum sa stáva súčasťou úspor. Kým v roku 1993 slovenské domácnosti minuli na spotrebu 87% disponibilných príjmov, o 11 rokov neskôr, v roku 2004 to už bolo 94%.

Graf č.1

Zdroj: Štatistický úrad SR, vlastné prepočty

Sklon k spotrebe je výslednicou vývoja príjmu aj spotreby, je teda ovplyvnený definičným vymedzením príjmu a spotreby v sektore domácností. Pri analýze vývoja spotrebného sklonu domácností a pri jeho medzinárodnej komparácii je nutné zohľadniť minimálne nasledovné charakteristiky, platné v podmienkach slovenskej štatistiky, ktorá uplatňuje princípy národného účtovníctva ESA95.

Do sektora domácností (S.14) v terminológii národného účtovníctva patria nielen domácnosti ako spotrebitelia, ale aj domácnosti vlastníkov nekorporatívnych podnikov, t.j. fyzické osoby nezapísané v obchodnom registri, fyzické osoby podnikajúce na základe iného ako živnostenského zákona a samostatne hospodáriaci roľníci nezapísaní v obchodnom registri. Sektor domácností zahŕňa teda aj živnostníkov a drobných podnikateľov (ich vymedzenie nie je vo všetkých krajinách jednotné). Nezahŕňa neziskové inštitúcie slúžiace domácnostiam (ako je bežnou praxou v niektorých iných krajinách).

Pod spotrebou rozumieme výdavky na konečnú spotrebu domácností, t.j. na výrobky a služby, ktoré sa používajú na priame uspokojenie individuálnych potrieb, bytové služby vlastníkov obydľí, naturálne dôchodky, materiály a práce spojené s malými opravami, predmety dlhodobej spotreby, ktoré nie sú považované za hrubý fixný kapitál, finančné služby a poplatky, platby za povolenia a nákup produkcie za ekonomicky nevýznamné ceny.

(Niektoré krajiny počítajú sklon k spotrebe zo skutočnej spotreby, t.j. vrátane služieb poskytovaných domácnostiam bezplatne.)

Príjem je definovaný ako hrubý disponibilný dôchodok (bežné príjmy mínus bežné výdavky). Hrubý disponibilný dôchodok je teda tou časťou bežných príjmov domácností (mzdy, náhrady mzdy, prijaté úroky, sociálne dávky a pod.), ktorá domácnostiam zostane po úhrade bežných výdavkov (dane, poistné odvody a pod.). Hrubý disponibilný dôchodok je vlastným zdrojom financovania spotreby alebo akumulácie úspor. Úspory ako reziduálna veličina po odpočítaní spotrebných výdavkov od disponibilného príjmu je hrubým ukazovateľom, t.j. vrátane spotreby fixného kapitálu. (Niektoré krajiny evidujú čisté ukazovatele, t.j. bez spotreby fixného kapitálu.)

Pri výpočte spotreby a príjmu sa uplatňuje národný koncept. Výdavky slovenských domácností sa sledujú na domácom území a v zahraničí; rovnako príjem slovenských domácností sa zisťuje z domácich a zahraničných zdrojov. Výslednicou podielu spotreby na disponibilnom príjme je sklon k spotrebe podľa národného konceptu.

Medzinárodné porovnanie sklonu k spotrebe je sťažené nedostupnosťou komplexnej a konzistentnej databázy údajov za sektor domácností. Jedna z najobsiahlejších dostupných databáz, publikovaná OECD, zhromažďuje údaje z opačnej strany spotrebného správania domácností – zo strany úspor. Súbor údajov o sklone k úsporám za 21 štatisticky podchytených krajín¹ OECD bol pretransformovaný na údaje o sklone k spotrebe (100 mínus sklon k úsporám). Získaná databáza bola rozšírená o aktuálne údaje z národných štatistických úradov za štyri krajiny stredoeurópskeho regiónu: Česko, Maďarsko, Poľsko a Slovensko.

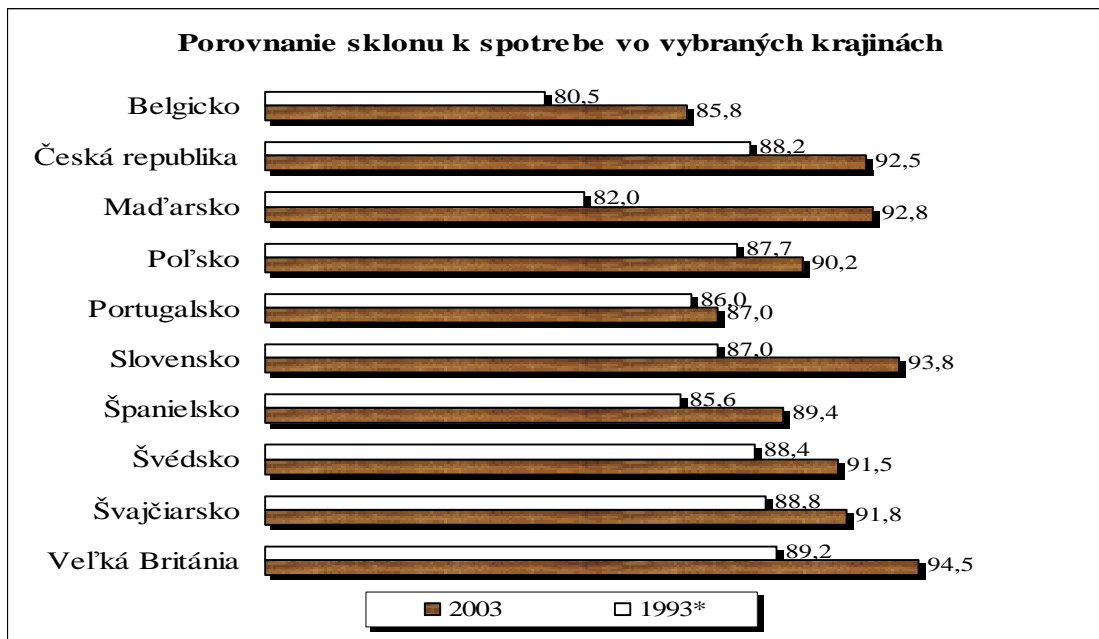
Z takto kompilovanej databázy 25 krajín vyplýva, že sklon k spotrebe sa v roku 2003 pohyboval v intervale od 86% do 107%, z toho dve krajiny (Austrália, Nový Zéland) minuli na spotrebu viac ako 100% priebežne získaného disponibilného príjmu. Široké rozpätie intervalu (takmer 21 percentuálnych bodov) však odzrkadľuje nielen rozdiely v správaní sa domácností, ale aj rozdiely spôsobené odlišnými štatistickými prístupmi v jednotlivých krajinách. Odlišiť autentické rozdiely od metodických je problematické. Národné chápanie sklonu k úsporám a recipročne sklonu k spotrebe je v jednotlivých krajinách odlišné, a teda medzinárodná komparácia ukazovateľa má obmedzenú vypovedaciu schopnosť. Národné koncepty sa odlišujú nejednotným definičným vymedzením príjmu, spotreby, sektora domácností a ostatnými charakteristikami. Napríklad v prípade Francúzska môžu modifikované prístupy k výpočtu sklonu k úsporám, a teda aj sklonu k spotrebe zmeniť výsledok až o 10 percentuálnych bodov, v prípade Slovenska podľa rovnakých modifikovaných prístupov o viac ako 15 percentuálnych bodov.

Z kompilovanej databázy údajov za 25 krajín možno vybrať úzku skupinu 10 krajín s porovnateľnou metodikou výpočtu sklonu k spotrebe: Belgicko, Česká republika, Maďarsko, Poľsko, Portugalsko, Slovensko, Španielsko, Švédsko, Švajčiarsko, Veľká Británia. Spoločným metodickým znakom je použitie hrubého disponibilného príjmu na účely výpočtu sklonu k spotrebe a takmer identická definícia konečnej spotreby domácností.

¹ Európske krajiny: Belgicko, Dánsko, Fínsko, Francúzsko, Holandsko, Írsko, Nórsko, Nemecko, Portugalsko, Rakúsko, Španielsko, Švajčiarsko, Švédsko, Taliansko, Veľká Británia a mimoeurópske krajiny: Austrália, Kanada, Japonsko, Kórea, Nový Zéland, USA

Graf č. 2 porovnáva úrovne a zmeny vybraných národných sklonov k spotrebe za uplynulé desaťročie. Vybraná skupina 10 krajín v období 1993-2003 zaznamenala jednoznačne rastúcu tendenciu sklonu k spotrebe. Zároveň sa zmenilo rozdelenie krajín podľa úrovne sklonu. V roku 1993 bolo rozdelenie krajín symetrické (rovnaký počet krajín sa nachádzal pod a nad jednoduchým aritmetickým priemerom národných sklonov). V roku 2003 nadobudlo ľavostrannú šikmosť, väčšina národných sklonov sa nachádzala nad priemerom národných sklonov. Zrýchlený rast sklonu k spotrebe bol charakteristický pre nadpolovičný počet krajín. Popisné štatistiky v nižšie uvedených tabuľkách uvádzajú stredné hodnoty (priemer, medián), hraničné hodnoty národných sklonov k spotrebe a pozíciu Slovenska voči mediánu.

Graf č.2

* Maďarsko a Portugalsko: rok 1995, Poľsko: rok 1999

Zdroj: OECD Economic Outlook database a národné štatistické úrady SR, ČR, Maďarska a Poľska

Slovenské domácnosti na začiatku transformačného obdobia použili na spotrebu 87% svojich disponibilných príjmov, čo zodpovedalo mediánu vybraných krajín. V roku 2003 však už patrili k tej početnejšej skupine krajín, ktorých národný sklon k spotrebe prevyšoval medián. V prípade Slovenska toto prevýšenie predstavovalo vyše 2 percentuálne body a slovenský sklon k spotrebe sa priblížil k hornej hranici intervalu (tab.1).

V homogénnej skupine 10 krajín za rok 2003 Slovensko dosiahlo:

- druhý najvyšší sklon k spotrebe (po Veľkej Británii) a zároveň
- druhú najvyššiu rýchlosť rastu sklonu k spotrebe (po Maďarsku).

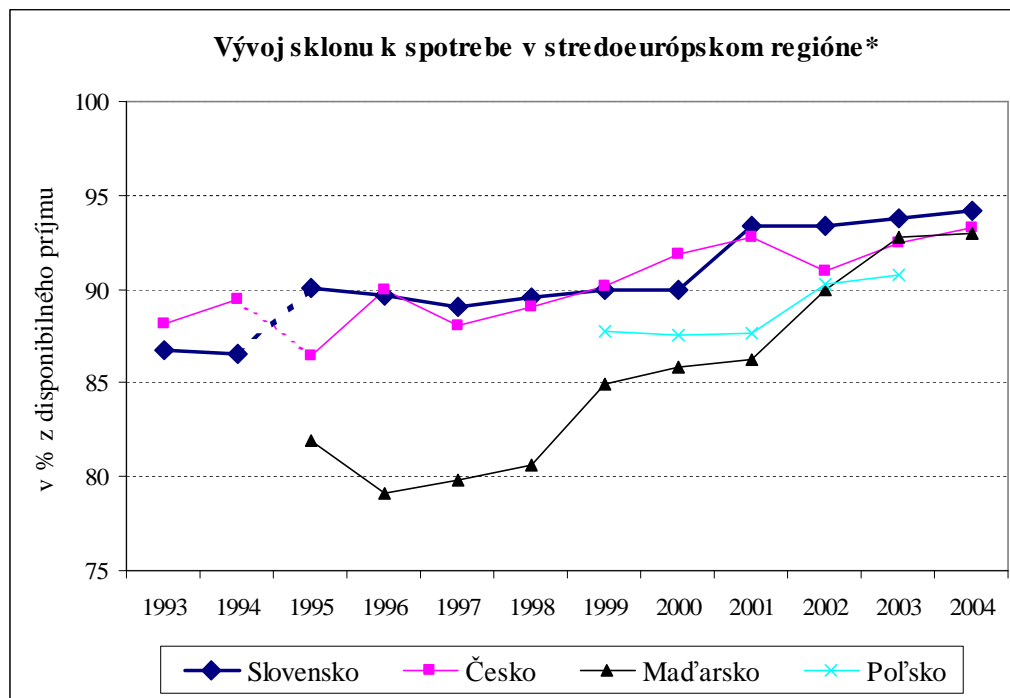
Ak výberovú skupinu zúžime na 4 tranzitívne krajiny stredoeurópskeho regiónu (graf č.3), Slovensko malo, v tesnom predstihu pred Českou republikou, dlhodobu najvyššiu úroveň sklonu k spotrebe. Nožnice medzi slovenským a ostatnými národnými sklonmi sa však pozvoľne uzatvárali, s najzreteľnejším zúžením v rokoch 2003-2004.

Tab.1: Popisná štatistika homogénnej skupiny 10 krajín so sklonom k spotrebe (v %) z hrubých ukazovateľov

	1993	2003	Zmena sklonu v r.2003 oproti r.1993
Priemer	86,2	90,9	+ 4,7
Medián	86,7	91,7	+ 5,0
Minimum	80,5 (Belgicko)	85,8 (Belgicko)	+ 5,3
Maximum	89,2 (V.Británia)	94,5 (V.Británia)	+ 5,3
Slovensko	86,7	93,8	+ 7,1
Pozícia Slovenska vzhľadom k mediánu	na úrovni mediánu	+2,1	+2,1
Najrýchlejší rast sklonu k spotrebe	z úrovne 81,9	na úroveň 92,8	Maďarsko +10,9

Graf č.3

Zdroj: národné štatistické úrady

*prerušované čiary vyjadrujú neúplnú konzistentnosť údajov v rokoch 1993-1994 s údajmi v rokoch 1995-2004

S vysokou mierou zjednodušenia a odhadov porovnateľných údajov za sektor slovenských domácností sa možno pokúsiť o lokalizáciu Slovenska aj v skupine zostávajúcich 15 krajín OECD. Porovnanie národných sklonov k spotrebe má zníženú vypovedaciu schopnosť vzhľadom na metodickú nejednotnosť výpočtu. Zásadným zjednocujúcim metodickým znakom za uvedenú skupinu je výpočet sklonu k spotrebe z čistého disponibilného príjmu, ktorý abstrahuje od spotreby fixného kapitálu. Rovnako údaj o disponibilnom príjme

domácností za Slovensko bol očistený o odhadnutú spotrebu fixného kapitálu v sektore domácností. Popisnú štatistiku heterogénnej skupiny 16 krajín uvádza tab. č. 2.

Z heterogénnej skupiny 16 krajín vyplýva, že:

- len šesť krajín prevyšovalo úroveň slovenského sklonu k spotrebe a zároveň
- len v troch krajinách rástol sklon k spotrebe rýchlejšie ako na Slovensku (Kanada, Taliansko, Kórea).

Tab. č. 2: Popisná štatistika heterogénnej skupiny 16 krajín so sklonom k spotrebe (v %) z čistých ukazovateľov

	1993	2003	Zmena sklonu v r.2003 oproti r.1993
Priemer	90,0	95,5	+5,5
Medián	89,4	95,6	+6,2
Minimum	79,2	88,9	+9,7
Maximum	100,2	106,5	+6,3
Slovensko (expertný odhad)	90,8	98,5	+7,7
<i>Pozícia Slovenska vzhľadom k mediánu</i>	+1,4	+2,9	+1,5

Po celkovom zhodnotení jednotlivých vývojových kriviek národných sklonov, bez ohľadu na metodický prístup k výpočtu sklonu, možno konštatovať:

1. V uplynulom desaťročí patrili slovenské domácnosti k rýchlostným rekordérom, pokiaľ ide o tempo zrýchľovania spotrebných výdavkov na úkor úspor.
2. Rýchlosť zvýšenia slovenského sklonu k spotrebe bola v intenciách tranzitívnych krajín stredoeurópskeho regiónu.
3. Slovenské domácnosti zaznamenali 6-ročnú zotrvačnosť sklonu k spotrebe, netypickú pre tranzitívne krajiny, pričom v databáze sa vyskytuje len zopár krajín s podobnou charakteristikou konzervatívneho správania sa domácností (príkladom je Nemecko a Francúzsko).
4. Podobné výrazné vývojové zlomy v sklone k spotrebe, ako na Slovensku v rokoch 1995 a 2001, možno v databáze identifikovať len výnimočne (najzreteľnejšie v Maďarsku v rokoch 1999 a 2002, rovnako - ako na Slovensku - smerom nahor).

Z národohospodárskeho hľadiska je potrebné rast sklonu k spotrebe monitorovať minimálne z dvoch dôvodov. Na jednej strane vysoký sklon k spotrebe v období dostatočného rastu disponibilných príjmov zvyšuje spotrebný dopyt s možnými prejavmi vo vonkajšej nerovnováhe (cez dovozy spotrebných tovarov na bežný účet platobnej bilancie) alebo vnútornej nerovnováhe (cez dopytové tlaky na infláciu). V období významného výpadku disponibilných príjmov môže zotrvačnosť vysokej úrovne spotrebného sklonu znížiť bohatstvo domácností, ak bude nadmerná spotreba financovaná zvýšením pasív a/alebo redukciou nadobudnutých aktív. Monitorovanie sklonu k spotrebe v sektore domácností si vyžaduje osobitnú pozornosť zvlášť v období zvyšovania pasív v dôsledku rastúcej úverovej zaťaženia domácností. Výrazné majetkové úbytky v sektore domácností môžu ohroziť finančnú stabilitu domácností, ale aj iných sektorov. Napríklad sektora finančných korporácií

v prípade výpadku splácania nedostatočne zabezpečených úverov, poskytnutých domácnostiam alebo sektora verejnej správy prostredníctvom vynúteného zvýšenia sociálnych výdavkov.

Na strane druhej vysoký spotrebný sklon obmedzuje tvorbu úspor v sektore domácností. Úspory vygenerované sektorom domácností sú základom národohospodárskych úspor ekonomiky. Oslabenie ťažiskovej pozície sektora domácností v tvorbe národohospodárskych úspor môže teda narušiť vnútornú finančnú kapacitu celej ekonomiky. Úspory ako nespotrebovaná časť disponibilných príjmov sú z makroekonomického hľadiska synonymom pre investície. Investície, financované z úspor, vedú k akumulácii kapitálu. Z dlhodobého hľadiska zvyšujú potenciálny produkt, vytvárajú predpoklady budúceho ekonomického rastu. V krátkom období zvyšujú agregátny dopyt, a teda rast hrubého domáceho produktu. Teoreticky by krajina s vysokou mierou úspor mala byť menej citlivá na náhle jednorazové spomalenie ekonomických aktivít. V malej otvorenej ekonomike je táto funkcia domácich úspor síce oslabená, ale je nutné monitorovať ju súčasne s vývojom úspor v ostatných sektoroch ekonomiky.